

Napló

Hát bizony naplót írok én is! Mindenki, akivel csak beszéltem, igen titokzatosan említi naplóját, melyben minden apró-cseprő eseményt, sőt, ami a legfőbb, szívügyeit is feljegyzí. Féltő gonddal őrizgeti s úgy tekinti, mint valami hét lakat alatt őrzött drága kincset. Az igazat megvallva igen szeretnék néhány naplóba bepillantani; azt hiszem sok mindenféléről szereznék tudomást, mely talán engem is érdekel, melyről tán ezideig „halvány dunctom sincs” – már hogy diákszóval éljek! De még mielőtt igazán hozzákezdenék, menteni igyekszem magamat, legalább is saját magam előtt: (mert kívülem csak egy valaki olvashatja el, de az is csak a legnagyobb titoktartás mellett!!) nem azért írok naplót, hogy szerelmi ügyekről tárgyaljak, hanem hogy életem néhány fontosabb mozzanatát megörökítek, mely a historikus korrall esik egybe. A most megindult történelmi eseményeket, valami belső ösztökélésre úgy tekintem, mint a lavinát megindító első hó csomócskát, mely folyamatosan nagyobb és nagyobb lesz: házakat, embereket sodor magával! Nem minden büszkeség nélkül elmondhatom magamról, hogy jócskán kivettem a részemet a szabadkai diákság hazafias mozgalmából, nem néztem bárgyúan, tétlenül a rohanó eseményeket. Hát kezdjük el:

1918. november 11.

A városban nagy fölfordulás van, mindenki lótfut. A szerkesztőségek telefonjai állandóan csöngenek, mindegyik azt kérdezi: igaz-e, hogy jönnek a szerbek, mikor jönnek? Megjegyzendő a „kultur” népet jóval megelőzte kegyetlenkedésük híre. Sokan csomagolnak, utaznak Pestre, félnek. Jó magam pedig nem lótok-futok, nem kérdezősködöm, sőt nem is csomagolok, bevárom nyugodtan, jöjjön, aminek jönnie kell! Azonban már én sem vagyok a régi, érzem, hogy kedély hangulatomban változás állott be: valami fojtó van a levegőben.

november 13.

Puff neki, beütött az istennyila. Ma este ½ 7-kor megérkeztek a hőnőhajtott vendégek, akitől minden felebarátomat mentsen meg az Isten. Már pár állomással Szabadka előtt folyton kérdezték:

Nincsenek már németek ott? Persze nem voltak! Hogy pedig rájuk jellemzőt mondjak, halld ki naplóm az alábbi hőstettet: Új-Szegedről Szegedre indult gépfegyverekkel felszerelve a szerb csapat, de amint megérkeznek az állomásra a dicsőek, elsőnek egy magasabbrangú tiszt lép ki a vonatból. Igen meglepődik mikor megpillantja a német kamerádokat, – gépfegyverek mellett. Megmered egy pillanatra, nem tudja, hogy mit tegyen; a kamerádok közül is kilép néhány tiszt s oda mennek a szerbekhez. Barátságosan tudomására adják, hogy lehető legrövidebb idő alatt menjenek vissza, ahonnan jöttek, különben – közelebbi ismeretségbe jönnek a gépfegyverekkel! És a bátor hadsereg, mely nótázva, örömben úszva közeledett, most egyszeribe fölkerelkedett – még a mozdonyt sem fordították meg! A kamerádok pedig jót nevettek magukban. De hogy újra fölvegyem a beszédem elejtett fonálát, az itteni bunyevácok, akik sok különleges kiváltságot élveztek, mind hálátlanul viselkedtek, de nem csak a műveletlen nép, hanem az ú. n. „magasabb intelligencia” is. Egy honvéd ezredes merte szájából kiejteni: testvérek, 70,000 szerb testvér fogad titeket ölelő keblére! Csak azt nem tudom, hogy hol szedett össze Szabadkán 100,000 lakos közül éppen 70,000 szerbet! Mikor egész Magyarországon a szlávok száma, beleértve a horvátokat is, 2,939,633. Ebből 1,106,471 szerb (a lakosság 5.3%-a) és 1,833,162 horvát (8.8%). Hol itt a ráció?

Ugyan ez az ezredes, névszerint Milodánovich, akire egy 10,000 lakosú város biztonsága volt bízva, nem szégyellte nagy közönség előtt, bevallani, hogy kétszínű politikát folytatott. Alávalóság! Azonnal átvették a város vezetését, lapokra cenzúrárt kényszerítették, megjegyzendő a cenzorság mind az előkelőségéből került ki: csupa cipész- és rőfös inasok; a segédek már főcenzorok lettek.

november 18.

A budapesti újságokat nem engedik be, minden szabad szólást megtiltanak, sőt ami már több a soknál a városháza tornyára szerb és horvát zászlókat tűztek. Közben szerb-bunyevác nemzeti tanácsot alakítottak, ide lépet be a főgimnáziumi tanári kar dísz

(már mint marha) Vojnich T. Buga János is, akit annak idején nem vettek be a magyar nemzeti tanácsba! A szabad szó elfojtása és zászlók kitézése nagy visszatetszést keltett a diákság sorában, különösen „a rebellis 7.-ben”, mert ezt a nevet adta a tanári kar. Amúgy is nem tudtunk mit csinálni – egész jól jött ez a spanyolszünet¹ – ma délután meghánytuk vetettük a dolgot, végül is megunva a táncot kivonultunk a korzóra. Itt nagy meglepetés várt ránk, az egyik déligyümölcs kereskedés kirakatjában hatalmas szerb zászló volt kitéve. Már amúgy is elég volt mindenkől, kitört belőlünk az állat, – leköpködtük a kirakatot, de amúgy alaposan! Még egyszer végig mentünk a korzón, még egyszer megismételtük, de már most a tulajdonos is észrevette, kiszaladt a boltból, utánunk kiáltott: Betyárszki! Persze mi ezt nem vettük magunkra! Elhatároztuk, hogy másnap délelőtt, mint küldöttség a polgármester elé járulunk s kérjük az idegen zászlók eltávolítását, mind a nyolc egyhangúan ezt határozta. Ezután a szerb pópa házáról, letéptük az ott lebegő zászlót és – szó, ami szó – a sárba tapostuk. Innen a Matievicsék zászló letépésére indultunk. A városháza tornya alatt haladtunk el s a torony alatt, a sárban hevert a vörös zászló. Az egyik közülünk vállaira vette a sáros lobogót és elindult. Fölvisszük a toronyba! Jól van, elindultunk. Már korom sötét volt, este 7 órakor, szerencsésen elértük a vaslépcsőket, csak itt jött aztán a dolog nehezebbik része. Sötét volt, a csigalépcső szűk és alacsony volt. Az egyik előrement gyufával és fönn megfogta a zászlót, itt följebb tolták, fönn megint megfogták. Így ment ez a toronyszobáig. A toronyszobából kimentünk a szoba mellett kis erkélyre, itt voltak a zászlók. Kibontottuk a piros-fehér-zöld színűt, a vöröset visszatettük a helyére. De amíg néhány ezt csinálta, a többi letépte a szerbet és a horvátot, a nyelét mindkettőnek összetörték, – az egyik magával hozta a darabját – és ledobták a tetőre. Mint, aki jól végezte a dolgát lefelé indultunk. Alig haladtunk valamit, mikor a vaslépcsőn lépések zaja hallatszott. „Itt a szerb őrző, észrevettek mindent!” – Egy csöpp világosság sem volt s ez még jobban növelte a félelmet. Mind tisztábban hallatszottak a lépések, még világosság is szűrődött fölfelé! Mit volt mit tenni, megálltunk az egyik fordulónál, nem szökhettünk meg., lesz, ami lesz. Már egész közel voltak mikor az elő megszólalt: Hát ezek ker.isták! Általános megkönnyebbülés sóhaja következett. Ők is abban sántikáltak, amibe mi, de már későn érkeztek, mert mi már előbb leszereltük a zászlókat. Együtt mentünk lefelé. Lenn elhatároztuk, hogy holnap délelőtt angol órán megbeszéljük az ügyeket s megalakítjuk az első szabadkai Diák-tanácsot, tisztikarával együtt. Kíváncsi vagyok a holnapi napra.

november 19.

Alig tudtam megvárni míg virrad. Kora reggel nyakamba vettem a várost, lótottam-futottam ide-oda, nem tudom mi volt velem. ½10kor már együtt volt az egész érdekelt társaság, s ami a legérdekesebb mindegyik akart beszélni.; nagy nehezen lehetett csak elérni és tudtukra adni, hogy egyszerre csak egy kelepeljen, mert ha mind beszél egyiket sem értjük meg. Persze az elsőség engem illet meg, hát kezdtem beszélni: előadtam, hogy valamit kellene csinálni, a diákság nem nézheti mindezt, ölbetett kezekkel, tömörülni kell, hisz „egységben az erő”! Nagy vonásokkal vázoltam a diákság teendőjét. Mikor ezt befejeztem még néhány felszólalás volt hátra, ezeket kellett elfogadni vagy elvetni. Végeredmény is az volt, hogy du. 4-kor a tánciskolában lesz az elnök, alelnök és jegyző választása.

Komisz idő volt délután, szakadt az eső, mintha csöbörből öntötték volna, azt hittem, hogy itt a második vízözön. No de mi köze a diáknak az esőhöz (vagy az esőnek a diákhöz!) mindegyik ott volt a tánciskolai helységben, csurom vizesen! Szereztünk egy kis asztalkát, az asztal mögé három széket a három vezetőnek. Az elnököt megválasztottuk: Tügyi, amire lett, egyhangúan. Következett az elnöki megnyitó, igen találóan jellemezte a mai helyzetet. Az alelnök – szinte sejtettem – én lettem, hatalmas kurjantásokkal üdvözöltek. Tisza Bandi olvasta most föl beszédjét, a bevezetés gyönyörű (nem tudom honnan puskázta!) csak az volt a baj, hogy nem tudott kellő hangtónust adni a megfelelő szavaknak, semmi előadási képessége nincs! Utána én olvastam föl az enyémet, habár kerültem minden mesterkélt kifejezést, szóvirágot, mégis nagyobb hatása volt, mint Tiszáénak. Különös hatása volt a megszólításnak: Diáktestvéreim! Büszke is vagyok erre a szóra – magam alkottam, a mai demokratikus világhoz alkalmazva mikor milliók és milliók kezéről hullott le a rabbilincs, mikor megszűnt a születés előjoga, a gazdaság, a protekció, mikor mindannyian testvérek lettünk az Urban, egyenlőek, hisz mindannyian emberek vagyunk. Miskolczi következett utánam, szintén találó megszólítással: Elv- és szaktársak – ez is jó! Igen élénk színekkel festette a Balkánról ideszakadt gyülevesz nép kultúráját, s itteni pánszláv csorda kihívó tüntetését. Megjegyzendő már az én beszédem alatt bejöttek a ker.-isták és mindenképp meg akarták zavarni a gyűlés rendjét, de sikertelenül, mert azzal vágtunk vissza, hogy idegenek előtt nem olvassuk föl a tegnapi jegyzőkönyvet.

Egészen elfelejtettem a délelőtti eseményt. A gimnáziumi épületben voltunk s elhatároztuk, hogy a piros-fehér-zöld zászlót kitézzük az épületre. Fölmentünk és meg is tettük, gépfegyver szallaggal

kötöztük meg; jóleső érzéssel szemléltük, hogy mint libeg a zászló az erős szélben, hirdetve a magyar nép nagyságát. De nem örülhettünk sokáig, mert az igazgató észrevette és levétette!

november. 20.

A szerbiai kultur nép ugyancsak kimutatta a foga fehéjét, igazán kulturális dolgokat cselekszik. A tegnapi gyűlés után az egyik osztálytársunkat Weinerthet és egyik volt osztálytársunkat Ringlert elfogták, bevitték a volt honvéd huszár laktanya pincéjébe többed magukkal, köztük úrinőket és leányokat is. Elvetek mindenkitől minden szűrő szerszámot (még a pénzüket is, úgy látszik ezzel is lehet öngyilkosságot elkövetni), de később nem adták vissza. A férfiakat levetkőztették és megbotozták, félholtra verték, a nők szemeláttára. A férfiak után jöttek a nők, ezeket is levetkőztették – és az a katonaság, mely védeni jött javainkat, a kultúra nevében, közmegebotránkozásra – megbecstelenítette az ártatlan nőket. Hol itt a műveltség, hányadik században élünk Krisztus előtt? Ez nem a huszadik század!

De még ez sem elég, a férfiakat tovább kínozzák a pince egyik falától a másikig s onnan megint visszafelé sétáltatják órák hosszat, mikor pedig a falhoz érnek Elverik puskaaggal, hogy siessenek. Így tartott ez reggelig!

Mielőtt kihallgatják őket, eléjük áll a kínzást vezető főhadnagy, megfenyegeti őket, ha egy szót szólnak az egészről főbelöveti őket, mert ők tépték le a házokról a szerb lobogókat. Az alezredes: Krupčević szelíden figyelmezteti őket, hogy máskor ne csináljanak semmit, mert akkor megbünteti őket, most pedig bántódás nélkül elmehetnek!

A fiúk csupa kék-zöldek voltak, nem tudtak hazamenni! – kocsin vitték őket el.

Mindezt ma este Weinerth mesélte el, szegény nem is lát, úgy megütötték puskatussal – arcba. A kihallgatás végén pedig azt mondta az alezredes: Jaj a diákoknak!

Mikor kijöttünk a Weinerthéktől egy őrjárat vette körül a házat s csak nagy nehezen tudtunk abból is megszabadulni.

november. 25.

Újból megtoldották a szünetet, január 3-ig. Ma reggel adta tudtunkra az igazgató helyettes, mert Kosztolányi nyugdíjba ment. Figyelmeztette a diákságot, hogy tartózkodjanak minden politikai tüntetéstől, már a saját érdekükben is – de mi haszna! Mi már meguntuk a sok szünetet, magunk akarunk tanulni együtt, minden jobb diák elvállal egy-egy tárgyat csak helység nincsen. A régi

osztálytermünk érdekében jártunk a polgári iskola és a gimnázium vezetőségénél., de hasztalan. Elmentünk az újonnan megválasztott főispán-polgármesterhez, azt mondja nem csinálhatja meg, pedig csak egy kis jóakaratra volna szükség!

november. 29.

Francia tüzérezred érkezett. A lakossággal nagyon szépen bánnak. A rend a lehető legszebb!

december. 7.

No kedves naplóm, hagyjuk már ezt a sok politizálást, beszéljünk valami másról. Ma kiindultunk Palicsra a Tiszáékhoz bort kóstolni; ez aztán valami! Alaposan havazott, mikor elindultunk, de mire a villamosunk kidöcögött Palicsra már egészen elállt. Legelőször is, amint megérkeztünk a villa szobáit átkutattuk, almát meg szőlőt kerestünk, de biz az utóbbinak nem tudtunk a nyomára jutni. – mert azt ellopták az utolsó darabig s így kénytelenek voltunk almával is beérni. De nem az volt a mi célunk, hogy almát együnk, hanem, hogy bort kóstoljunk. Leballagánk hát a pincébe s a Bandi előkotort valamilyen törött piszkos lopót (-nem baj, nem tudjuk, hogy mitől híznak!) avval húzott úgy egy literre valót. Mi pedig alapos „cúgokat” véve ittunk – pedig komisz rossz dohos bor volt. Én ittam legelőször, de már csak akkor vettem észre, hogy rossz, mikor már alaposan ittam belőle, no de se baj – ha én megjártam járja meg más is, nem szoltam semmit csak tovább adtam az üveget. Mindegyik ivott belőle szó nélkül, még a házigazda is. Mikor a Bandi az utolsó csöppig kiitta mindannyian összenevettünk. S utólag bevallottuk, hogy mindegyikünk észrevette ezt a végzetes tévedést, csak nem akart szólni a másiknak, hogy az is megjárja. Mindannyian a házi-gazdának estünk, hogy adhat ilyen rossz lőrét a vendégeinek és ez nem maradhat így – „lemossuk a gyalázatot”. De le is mostuk alaposan, oly annyira, hogy mire a pincéből följöttünk a Bandi igen jól állt, folyton beszélt és énekelt – de hogy eleget tegyek az igazságnak el kell mondanom, hogy mindenkin észre lehetett venni, hogy ivott, ha másból nem: hát a szeme csillogásából és abból a rettenetes borszagból, mely csak úgy dűlt ki belőlünk. Még sétáltunk egyet akkor a villamosra ültünk, Bandi meg sehogy sem fért a bőrébe a villamoson, egész úton énekelt, lármázott, hiába figyelmeztette a kalauz. A villamosban elhatároztuk, benézünk még a tánciskolába is. De be ám ilyen kótyagosan! Már javába tartott a négyes – no ezt csak nem zavarjuk meg, hisz elégedjünk meg azzal, hogy beengednek minket szegény laposerszényű diákokat. Ránk is fért a kis csücsülés, mert mi tagadás, kicsit rózsaszínbe láttuk a világot. De mikor aztán jött a one-

step mi is talpra álltunk, táncoltunk, meg is álltuk a helyünket, ... amúgy diákosan, hozzá még fene jó kedvünk kerekedett, mindenkinek megakadt a szeme rajtunk. Jött aztán a csárdás, itt sem panaszkodott ránk senki, amúgy magyarmiskásan eljártuk az jó csárdást. Olyan kedvünk volt, hogy még...! Egye fene azt a vad rácot, hadd lássák hogy mulat a szegény diák bújában...

december. 18.

Disznó idők járnak, a szegény diák még a bőrét is féltheti. Nem tudom mi ütött, a „testvérek”-be, nyakra-főre fogdossák össze a szegény diákokat, különösen a mi jeles osztályunkból. Tegnap délután valami 12-öt kerestek, közöttük – no persze – engem is. A 12 közül azonban csak 7et fogdostak össze s vitték föl a városházára: Tügyit, Gönczölt, Lendvayt, kovácsot, Tiszát, Kalocsát és Kollárt. Szegény Kollárt a rendőr a tánciskolából, a táncosnő karjából kísérték be, Hogy miért? – azt már sejtem, valószínűleg a zászlók miatt. Az árulkodó, pedig most már nyomon vagyok, egyik bunyevác osztálytársunk Sztípich. De meg fogja keserülni még szegény feje az árulkodást, tudom istenem elmegy a kedve az ilyesmitől. Voltam a városházán, meg akartam látogatni a fiúkat, de nem engedtek hozzájuk. Az a szerb tiszt, akivel beszéltem németül, azt mondta legyenek egész nyugodt a fiúkat rövidesen szabadon eresztik. Ugy szerepeltem, mint az egyik testvére. Szaladgáltam mindenfelé, a fiúk szüleihez megnyugtatót ők, magamnak is meglehetősen sok dolgom van. Nem tudom mikor látjuk viszont egymást kedves naplóm, az én fejem felett is itt van Damokles kardja, ... engem is kerestek, hátha még el is csípnek, pedig nem érzek valami nagy kedvet a csücsüléshez, különösen pedig az elbotozáshoz- Van ennél jobb szórakozás is. Mindenesetre nem csavargok annyit, a tánciskolába járást megszüntetem, különben megfogadtam, hogy egy évig nem járok tánciskolába, nem tudom sikerül-e megtartani?

december. 19.

Ma délben kiengedték a fiúkat, hála istennek nem botozták őket, de ugyancsak alapos büntetést szabtak ki rájuk: mindegyiknek szerb zászlót kellett kitenni a házára büntetésből: Igen nagy megalázás! s még ellenőrizték, hogy csakugyan kint van-e, De, hogy a büntetés teljes legyen közösen szerb zászlót kellett venniük s kitzúzni a városháza tornyára! A harmadik emeleti rendőrségi fogdába ültek. Hideg volt, mert az ablakok mind töröttek, s csak reggel hattól-nyolcig fűtöttek egy kicsi vaskályhában. Eleinte egy bűzös levegőjű cellában voltak, de rövid idő múlva áttették őket egy rendesebb helyre, itt aztán már

társaságot is találtak, Berkes újságíró, Bart pátert és Kónya tanárt, egész nap játszottak (klasszikus játékok) kártyáztak, énekeltek. Olyan vigak voltak, hogy az örök azt mondták ilyen vig társaságot nem láttak még soha együtt. Ennivalót hoztak neki bőven hazúról, de volt meglehetősen sok kellemetlenségük a poloskákkal!...

*

(Itt hosszabb időre megszakadt a napló és csak közel három hónap múlva keletkezett újabb bejegyzés. P.S. megj.)

*

1919. március. 16.

Tegnap ünnepeltük – sajnos könyvek között – a magyar szabadság örömnepét. Mint rendszeren hétköznapi szoktuk; könyvekkel a hónunk alatt, de szívünkben ünnepies hangulattal neki indultunk az iskolának. Külső felöltőnkön leülhetjük a gaz bérencek a szent trikolor, de a felső kabát alatt a szívünk fölött mindegyikünk viseli. Elszenedünk érte, ha kell meggyalázást ütleget, de megbecsteleníteni, sárba taposni nem engedjük. Hiszen a wilsoni elvek értelmében jogunkban áll megvallani az egész világ előtt azt, hogy mi magyarok voltunk, vagyunk és leszünk, mert faji mivoltunkból kivételtetni minket nem lehet. A mi ősapáink szerezték ezt a bérckoszorúta szent hazát s ők tartották meg számunkra ezer esztendőn keresztül, annyi balszerencse közepette. A mi őseink sorából kerültek ki az egyház nagy szentjei: István, László, ők ajánlották föl ezt az országot a Magyarok Nagyasszonyának, a ki nem hagyott minket elveszni, hanem megmutatta mindig az utat a veszedelmek tengeréből. Erős istenség keze örökdió a szerencsétlen magyar nép fölött. Hívó szózata vezette ki Árpádot népével a Volga-menti pusztából ebbe a tejjel-mézszel folyó Kánaánba. Megadta a mindennapi kenyeret acélos búza alakjában, adott bortermő Tokajt, ércben gazdag Erdélyt, adott gyönyörű hegyvidéket, ahol akaratlanul is térdre borulunk előtte. Körülvette hegyóriásokkal, hogy szembeszállhassunk a kül-ellenséggel, megvédhessük magunkat. Örömmel ünnepelhettük meg ezeréves fennállásunk ünnepét s dolgos kézzel, munkás aggyal, törhetetlen bizalommal láttunk hozzá az új ezredévnek, hogy vállvetett munkával biztosítsuk jövőnk létünket. Öröm volt végig nézni az országon: mindenki ki akarta venni a részét a nagy munkában, elmúlt a hagyományos pártoskodás, magyar, német, szerb, román, tót között nem volt különbség, mindenki dolgozott egyformán.

És azóta... nagyot fordult sorsunk kereke, háborúba keveredtünk, véres nagy háborúba. Patakként ömlött a vér, véreink ezer számra estek el

Szerbia vad bércei között, Galícia sivár földjén, s a Kárpátok szentelt ormain., a Kaszt, a Dolomitok kopár szikláin, Piave partján. Magyar dicsőséget hirdetett mindenfelé a fegyverropogás. Vérrózsákat termett Doberdó vidéke, magyar katona vetette meg lábát a gall földön, Muszkaországban, Romániában, Szerbiában s az Olaszhonban. Közel állottunk ahhoz, hogy ismét három tenger mossa határainkat, mint hajdan... S mégis mi lett a vége?... Megtorpantunk s akiket annyiszor oly sok véres csatában megvertünk, most végítéletet tartanak felettünk, mert lábaik elé raktuk le harcoss fegyverünket. Felütötte a fejét a viszály, harcoss testvéreink, akik oldalunk mellett harcolva szedték a babért, akiket annyi kiváltsággal halmoztunk el, akiket keblünkön melenggettünk, most ellenünk fordultak. Elvakultságukban, hatalmi gögjükben, darabokra akarják tépni azt a hazát, mely kenyeret adott nekik, ki akarják pusztítani azt a nemzetet, mely vendégszeretõn szállást adott nekik, halotti-tort akarnak felettünk ülni, megfosztani attól is, amink még megmaradt. Kárba veszett a dolgos kéz munkája, elveszett a munkás agy produktuma s szárnyaló reményeink szárnyaszegetten hullanak le az európai horizonton. Mindenünk elveszett... mondhatnánk. Ha nagy reményeink porba hullottak is, mégis, mégis megmaradt egy kicsike, a hamu alatt a parázs. Reméljük és hisszük, hogy még nincs vége mindennek. Él még a magyarok istene, a kérlelhetetlen bosszúálló isten, aki nem hagyja elveszni azt a testvértelen dolgos, megalázott magyar nemzetet, hanem megalázza a gögõst és felmagasztalja a szerényt. Ha most szomjúhozzuk is az igazságot, a magyar kultúrát, meg fogja mutatni nekünk az ígért földjét, mannával táplál, s megadja nekünk a mi Mózesünket, aki kivezet a pusztából...

Ilyen gondolatok közt mentem el az iskolába, ahol a szokottnál nagyobb csend honolt. Csöngetés után belépett a mi latin tanárunk, megérdemli, hogy nevét mindenki tisztelettel említse: Loósz István. Alig írta be az osztálykönyvet, néhány rövid, meleg szóval megemlékezett a nap jelentőségérõl, utána hazafias szellemû költeményeket olvastatott föl. A magyar hazafias líra legremekebb költeményei kerültek elõ: Vörösmarty: Vén cigányja, Jóslat-a, Tompa költeményei közül: A gólyához, az Új Simeon, Vajda: Luzitán dala, Gyulai: Szüreten címû költeménye. Végül egyik osztálytársunk: Bárány Aladár elszavalta Petõfi Talpra magyarját, a magyar nemzet forradalmi dalát, melyet népünk kicsinye-nagyja ismer. Olyan hatásos volt, hogy mindegyikünk büszkén szegte hátra

a fejét és érezte, hogy „itt az idõ most vagy soha”. Mintha nekünk készítette volna Petõfi e versét:

A magyarok isteneré

Esküszünk,

Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk!

Ökölbe szorult kezünk, de mi kevesen nem tehattunk semmit! Nemzeti imádságunkkal a magyar nép örökérvényû fohászával ért véget az óra. Szegény öreg tanárunk meg elcsukló hangon mondott köszönetet a rögtönzött ünnepélyért s zokogva borult az asztalra s keservesen sírt...

Szegény öreg, könnyeid a miénkkel együtt már a ravatalra hullott... a magyar haza ravatalára.

Görögpótló órán meg a nagy márciusi nap történetét olvastatta föl a tanárunk. Ismét elszavalta Bárány a Talpra magyart. Utána magam mondtam el egy rövid kis beszédet, hazaszeretetre, kitartásra buzdítottam a fiúkat s befejeztem beszédem a Szózat halhatatlan soraival:

A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely
Áldjon vagy verjen sors keze
Itt élned s halnod kell...

Felejthetetlen nap lesz ez életemben s még késõ öregségemben sem fogom soha elfelejteni. S ha a Mindenható megengedi éri unokáimnak is elmondom s emlékezetükbe vésem öreg tanárom nevét, akit éltesse az isten nagyon, de nagyon sokáig. Neveljen fel sok generációt ilyen hazafias szellemben szegény árva magyar hazánk számára... Ez volt a legszebb március 15-e. amit megértem... Magam elõtt látom szegény öreg tanárom, szemében könny ragyog s ajkai azt suttojják: Isten áldd meg a magyart... Remélem meghallgatja esdeklõ fohásunk az egek mindenható ura, s aki „annyi balszerencse közt, oly sok viszály után” fenntartott minket, nem hagy elveszni a második évezred küszöbén.

*

(Itt hosszú időre újra megszakadt a napló, a következõ bejegyzések már 1921 októberében íródtak, s kezdetben csak szerelmérõl számolt be, majd mint kiderült ez is jó időzítés volt újra naplót írni, ugyanis budapesti orvos-egyetemistaként részt vett a királypuccs idején az egyetemi brigádokban... Perjámosi Sándor megjegyzése.)

¹ t. i. a spanyolnátha járvány miatt elrendelt tanszünet